

Hoe herstel je de Notre-Dame? Nederlandse architecten vertellen hoe zij het zouden doen

CULTUUR

Henny de Lange – 10:12, 9 mei 2019

▲ De glazen kap die Alexander Nerovnya bedacht voor de Notre Dame. © *

Uit de hele wereld komen ideeën hoe de beroemde kathedraal uit de as moet herrijzen. Ze variëren van een glazen kap en een torenspits van kristal tot een daktuin met bijenkorven. Trouw vroeg een aantal Nederlandse architecten hoe zij de restauratie zouden aanpakken.

Krijgt de Notre-Dame een glazen dak en een torenspits van roestvrij staal? Een groene serre op het dak? Of valt de keuze op een kleinere, alternatieve kerk in de ruïnes van de kathedraal? Uit de hele wereld komen ontwerpvoorstellen voor de herbouw van de Notre-Dame in Parijs, na de brand die een deel van het dak en de torenspits verwoestte. Aan spektakelarchitectuur geen gebrek: van een 120 meter hoge torenspits van kristal tot een botanische daktuin met bijenkorven. Wat opvalt, is dat veel architecten een voorkeur hebben voor een renovatie met eigentijdse materialen, zoals staal en glas of zelfs gerecycled plastic.

Kunsthistorici en architecten waarschuwen dat de herbouw geen onderdeel van een politieke agenda moet worden

Voor de wederopbouw is al een miljard euro opgehaald. Het geld is geen probleem, maar eerst zal toch duidelijk moeten zijn hoe de kathedraal weer wordt opgebouwd. Daarover heeft de Franse overheid zich nog niet uitgelaten. Ruwweg zijn er drie opties: 1. De kathedraal weer zoveel mogelijk laten lijken op hoe het monument er voor de brand uitzag. 2. De Notre-Dame herstellen in de oorspronkelijke staat zoals de architecten die in de twaalfde eeuw hadden bedoeld, dus zonder de in de negentiende eeuw toegevoegde torenspits. 3. Restaureren met eigentijdse materialen en een 21ste-eeuwse variant op de ingestorte torenspits.

Neem de tijd

Om zo snel mogelijk te kunnen beginnen met de wederopbouw, heeft de Franse regering een noodwet aangenomen. Daarmee kunnen onder meer de tijdrovende procedures worden omzeild die gemoeid zijn met het behoud van cultureel erfgoed. De haast van Macron, die beloofde de kathedraal in vijf jaar te herbouwen, stuit inmiddels ook op kritiek. Volgens deskundigen vergt zo'n groot project al gauw tien jaar. Ook is er bezorgdheid dat het hoge tempo ten koste zal gaan van de kwaliteit van de restauratie. In een open brief in de Franse krant Le Figaro deed een grote groep architecten en kunsthistorici, uit onder meer de Verenigde Staten, Japan en Duitsland, de oproep om de tijd te nemen voor een goed herstelplan dat recht doet aan de historische waarde van dit monument. Ook waarschuwen ze dat de herbouw geen onderdeel moet worden van een politieke agenda.

Ontwerp voor de kerk met een plantentuin onder een glazen dak. © Studio Nab

Vooralsnog houdt de regering de vaart erin. Zo kondigde premier Édouard Philippe aan dat er een internationale architectuurwedstrijd komt voor de torenspits. Die competitie zou ertoe moeten leiden dat de kathedraal een spits krijgt die ‘aangepast is aan de technieken en uitdagingen van onze tijd’. “De internationale competitie stelt ons ook in staat de vraag te stellen of we de torenspits eigenlijk wel moeten herbouwen”, aldus de premier. Hoewel de wedstrijd nog niet is geadverteerd en onduidelijk is welke voorwaarden worden gesteld, buitelen de architecten nu al over elkaar heen met ideeën. Het is hartverwarmend, deze wereldwijde betrokkenheid bij de Notre-Dame. Maar het is de vraag of een open prijsvraag voor zo’n kapitale opgave wel een goed idee is.

Ook op Nederlandse architectenbureaus wordt volop gebrainstormd hoe de Notre -Dame uit de as moet herrijzen, blijkt uit een telefonische rondgang van Trouw. Een aantal architecten en ontwerpers vertelt hoe zij de kathedraal zouden willen restaureren en hoe de nieuwe spits – als die er komt – eruit zou moeten zien.

Het voorstel van Marten Wassmann voorziet in een fluïde toren opgebouwd uit lichtlijnen. © Benthem Crouwel

Marten Wassmann van Benthem Crouwel Architects. Bekende projecten: de Noord-Zuidlijn in Amsterdam en station Rotterdam Centraal.

De vieringtoren van de Notre-Dame was 160 jaar beeldbepalend voor de kathedraal en de skyline van Parijs. Er moet weer zo'n markante torenspits komen, vindt architect Marten Wassmann. Geen reconstructie van de bij de brand ingestorte spits, maar een eigentijdse variant.

In zijn visie herrijst de toren ook niet met gangbare materialen als steen, hout, staal of glas, maar door middel van een 3D-projectie. Een fluïde toren opgebouwd uit lichtlijnen, die verschillende vormen, lichtintensiteiten en kleuren kunnen aannemen. Dat is ook een duurzame oplossing, benadrukt hij, omdat zo'n toren met zijn tijd mee kan gaan en altijd een moderne verrijking zal zijn van de skyline. Dankzij nieuwe technieken op het gebied van verlichting met laser en LED is zo'n projectie volgens hem ook geen energieslurper.

Een 3D-projectie van de toren is volgens hem ook in de geest van architect Viollet-le-Duc. Die probeerde in de negentiende eeuw ook niet om een eerdere toren te herbouwen, die in de achttiende eeuw deels was ingestort en rond de Franse Revolutie afgebroken. Hij ontwierp een eigen variant in neogotische stijl.

Er is een enorme polemiek over, terwijl dit project toch tot verbinding zou moeten leiden in de samenleving

Winy Maas van architectenbureau MVRDV. Bekende projecten: Villa VPRO, Silodam in Amsterdam en Markthal in Rotterdam.

Winy Maas heeft een uitgesproken mening over de herbouw: historisch restaureren, maar wel met eigentijdse materialen. Als voorbeeld noemt hij een eigen project in de PC Hoofdstraat in Amsterdam, waar twee ruim honderd jaar oude panden waarvan de gevels waren gesloopt, zijn gereconstrueerd met glas. Je ziet nog hoe de gevels er vroeger uitzagen, maar het zijn ook de grote ramen die winkels willen. Zoiets zou je ook met de torenspits kunnen doen, vindt Maas. “Iets van doorschijnend materiaal met de kwaliteit van hout. Je respecteert hoe het gebouw was, maar je geeft het wel een eigentijdse uitstraling. Een goede verlichting hoort daar ook bij, omdat het gebouw vrij donker is aan de bovenkant. Een bos erop planten, wat ook al is voorgesteld, vinden we veel te ingrijpend.”

Wat hem opvalt is dat het debat in Frankrijk erg fel is. “Er is een enorme polemiek over, terwijl dit project toch tot verbinding zou moeten leiden in de samenleving.”

Hans Vermeulen leidt samen met Hedwig Heinsman DUS architects en het 3D-printproductiebedrijf Aectual. Bekende projecten: 3D-geprint grachtenhuis, rondreizend Bauhaus-paviljoentje.

“De herbouw van de Notre-Dame vergt een collectieve aanpak. Daarom gaan we in ieder geval onze kennis vrijblijvend aanbieden, onze robots en eigentijdse materialen. Deze kathedraal is een staalkaart van allerlei nieuwe technieken die in de loop van 800 jaar zijn geïntroduceerd. Daarvan kunnen wij ook leren en dat combineren met de huidige technieken. Je zou bijvoorbeeld de decoraties van toen kunnen mixen met die van nu. Dat sluit ook aan bij de enorme gelaagdheid in het gebouw. Het is niet zo dat ik ervoor pleit om 3D-geprinte kunststof materialen toe te passen. Herbouwen moet met respect voor het verleden en dan moet je voorzichtig zijn met eigentijdse materialen. Maar het lijkt me wel interessant om onderzoek te doen naar nieuwe bouwmaterialen die weer eeuwen mee kunnen.

Zelf zijn we momenteel bezig met een combinatie van gerecyclede stenen en plastic. Dat sluit ook aan op het idee van Studio Drift om het nieuwe dak van de Notre-Dame te maken van plastic afval uit de oceanen. Plastic is brandbaar, maar niet als je het mengt met stenen.”

ook vanwege het risico van lekkages

Hans van Heeswijk

Hans van Heeswijk van Hans van Heeswijk architecten. Bekende projecten: Hermitage Amsterdam, Museum More in Gorssel, verbouwing Mauritshuis Den Haag.

“We zitten er wel over te praten op het bureau, maar we doen alleen mee als het een degelijke prijsvraag wordt. Ik heb het idee dat het nu nog vooral een publiciteitsstunt is. Waarschijnlijk wordt het uiteindelijk toch een besloten competitie waarvoor ze tien, misschien wel twintig sterarchitecten uit de hele wereld uitnodigen. Ik zou kiezen voor een glazen toren omdat je daarmee meer licht brengt in de donkere kathedraal, maar de vorm moet wel aansluiten bij de hoofdvorm van de Notre-Dame. Wat me mooi lijkt is dat het publiek er ook in kan en vanaf de toren in de kerk kan kijken, zodat iedereen van bovenaf de viering kan volgen. Dat is een prachtige symboliek en je voegt daarmee ook echt een nieuw element toe, net zoals er in de loop der eeuwen bij restauraties altijd nieuwe elementen bij zijn gekomen.

“Nee, geen daktuin, daar ben ik niet zo van. Groen hoort op de grond, ook vanwege het risico van lekkages.”

Het plan voor een dak van gerecycled plastic. © Studio Drift

bewegen als een zwerm vogels, een zwerfend beest, een

paardebloempluisjeslamp.

Het valt ontwerpers Ralph Nauta en Lonneke Gordijn van Studio Drift op dat er onder de ideeën voor de herbouw nauwelijks duurzame plannen zitten. Hun voorstel: maak het nieuwe dak en de dakstructuur van gerecycled plastic. Daarmee zouden duizenden bomen gered kunnen worden. Ze willen daarvoor samenwerken met The Ocean Cleanup, het project van Boyan Slat om plastic afval uit de oceanen te vissen. Ralph Nauta, bedenker van het blauwe plastic dak, realiseert zich dat het er waarschijnlijk niet komt. “We willen vooral graag dat mensen nadenken over de toekomst en hoe leefbaar de wereld is als we dit soort dingen op een ouderwetse manier blijven oplossen.”

Ze zouden al blij zijn als iemand anders met hun idee aan de haal gaat. Dat gebeurt ook al: de architecten van DUS zijn ermee aan de slag gegaan.

We hoeven Eugène Viollet-le-Duc niet klakkeloos na te doen

Michiel Riedijk

Michiel Riedijk van Neutelings Riedijk Architects. Bekende projecten: Instituut voor Beeld en Geluid in Hilversum, Museum aan de Stroom in Antwerpen, Stadhuiskwartier in Deventer.

“Het is fantastisch als er een 21ste-eeuwse kunstinterventie komt in het middenschip van de kerk, net zoals architect Eugène Viollet-le-Duc dat heeft gedaan. Hij deed dat vanuit de ideeën die hij had over de liturgie en de gotiek. Hij maakte de liturgie zichtbaar in de stad. We hoeven hem niet klakkeloos na te doen. Toch zou de katholieke kerk wel kunnen nadenken over hoe ze wil laten zien dat de Notre-Dame meer is dan een toeristische huls; dat er nog altijd kerkdiensten worden gehouden en kinderen gedoopt. Daarom vraag ik me af of een open prijsvraag wel zo’n goed idee is. Ik vrees dat je dan net als bij het Guggenheim Museum in Helsinki grote aantallen inzendingen krijgt die het niveau van de gimmicks en grappige toeristische iconen niet overstijgen. Als je vijf architecten selecteert kun je die als opgave meegeven om na te denken over de vraag hoe de kerk zich nu verhoudt tot de samenleving. En hoe je dat zichtbaar kunt maken in een 21ste-eeuwse evenknie voor die spits. Wij gaan niet

...maar ook van historische betekenissen.

“Verder heb ik niets dan lof voor de Franse overheid dat ze zo’n groot maatschappelijk belang hecht aan de reconstructie. Daar zou de Nederlandse regering met het troosteloze gehannes rond de verbouwing van de Tweede Kamer een voorbeeld aan kunnen nemen. Wat een ongelooflijk gebrek aan ideeën. Het parlamentsgebouw kan een baken in zijn in het stedelijk landschap.”

**Architect Marlies Rohmer. Bekende projecten: Waterwoningen IJburg, ‘Smarties’
Studenhuisvesting Utrecht, ‘Fusion’ Moskeeverzamelgebouw Amsterdam.**

“Net als de grachtenpanden in Amsterdam is de Notre-Dame een patchwork van elementen die in de loop der eeuwen zijn toegevoegd. Vaak zijn eeuwenoude gebouwen heel leuk aangekoekt, maar zodra het monumenten zijn is het devies: vanaf nu blijf je eraf. Dat is eigenlijk heel gek, dat een hedendaagse toevoeging dan niet meer mag. Toch kunnen - monumenten het vaak verbluffend goed hebben dat er nieuwe delen en functies bij komen. Zeker zo’n oud loeder als deze kathedraal kun je best stevig aanpakken. Alles beter dan terug te gaan naar hoe het was. Dan zou je als je consequent bent de spits niet moeten herbouwen, want die is pas veel later toegevoegd. Concrete ideeën heb ik nog niet, maar ik pleit er voor om deze stevige jongen op het scherpst van de snede aan te passen. Door te balanceren op de grens van voorzichtig en brutaal, kunnen de nieuwe elementen voor een prachtig spanningsveld zorgen en bijdragen aan een nieuw elan.”

**Destijds was de hoge kerktoren in de samenleving het symbool voor
verbinding. Je kunt een eigentijdse variant bedenken.**

Wessel de Jonge

**Architect Wessel de Jonge, gespecialiseerd in restauratie en herbestemming van -
gebouwen. Bekende projecten: Van Nelle Fabriek, Sanatorium Zonnestraal,
Rietveldpaviljoen.**

“Oude kathedralen kun je zien als geschiedenisboeken, omdat er zoveel lagen en verhalen aan zijn toegevoegd en delen bijgebouwd, die allemaal de maatschappij van dat moment weerspiegelen. De afgebrande torenspits, in de negentiende eeuw toegevoegd, was ook zo’n schakel. Het is aardig om die fase weer te laten zien, maar we kunnen er ook een nieuwe aan

symbool voor verandering. Je kunt een eigentijdse variant bedenken. Welke symbolen hebben we nu om de maatschappij te verbinden? Dat kan ook de inzet van de prijsvraag zijn. Ik ben wel voor eigentijdse materialen. In plaats van met lood zou je het nieuwe dak kunnen bekleden met een mooie huid van keramische tegels, zoals bij het Filmmuseum Eye in Amsterdam. Toen de kathedraal destijds werd gebouwd, was dat een technisch hoogstandje. Ik zou er daarom voor willen pleiten om nu ook de knapste ingenieurs in te zetten.”

Lees ook:

De restauratie-architect weet het zeker: de ziel van de Notre-Dame is niet verloren

De herbouw zal geen afbreuk doen aan de beleving van dit icoon, verwacht restauratie-architect Jan Roest. Zijn advies: laat de wereld meekijken hoe de kathedraal herrijst uit de as en maak er een leerlingenbouwplaats van.

Sylvain Ephimenco schrijft een ode aan de Notre-Dame: ‘Zoveel meer dan een katholieke kerk’

Als kind benam de Notre-Dame columnist Sylvain Ephimenco al de adem. De gotische kathedraal is zoveel meer dan alleen een katholieke kerk.

Herbouw de Notre-Dame met lef

Het is een volstrekt begrijpelijke reactie. Aangeslagen Parijzenaars staarden deze week naar hun gehavende Notre-Dame en zeiden eensgezind: we willen onze oude kerk terug. Eeuwenlang was de gotische kathedraal het iconische en spirituele hart van de Franse hoofdstad. En dat moet het blijven, wil Parijs.

UITGELICHT | NET BINNEN

Het typisch Nederlandse systeem van pensioenopbouw dreigt compleet verboden te worden

SAMENLEVING

Vijf mythes over de komst van Marokkaanse gastarbeiders naar Nederland ontkracht

SAMENLEVING